

ek, ask, bok och lönn och ett stort antal buskar av hag-torn, hassel och fläder. I markskiktet bildar brännässlorna drygt meterhöga mattor under sommaren, men skogsbingeln dominerar fortfarande under våren, även om den minskat något.

Eldorado för hålbbyggare och vedinsekter

När almarna dött, men fortfarande står upprätt är de åtråvärda boplatser för hålbbyggande fåglar. Under en övergångsperiod är därför hackspettar, mesar, flugsnappare och rödstjärtar vanliga i Örups almskog. När träden faller till marken och efterhand förmultnar är de ovärderliga för många vedlevande insekter. Genom det skogsbruk som bedrivits i vårt land har skogarna blivit alltför välstädade och sterila. Bristen på grova lövträd, både levande och döda, är mycket stor. Eftersom många insekter är helt beroende av dessa har många arter blivit lidande, men har åtminstone i Örups almskog fått en välkommen fristad.

På många av de döda almarna syns ett svart, rotliknande mönster. Det hör till honungsskivlingen (*Armillaria mellea*). På de omkullfallna fuktiga almstockarna trivs det ovanliga svartörat (*Auricularia mesenterica*) och vid basen av en del döda almar växer, oväntat på detta trädslag, den sydliga sottickan (*Ischoderma resinosum*).

Örups kalkkärr

Örupskärr (1,3 ha) inköptes av Naturskyddsföreningen

1952 och fridlystes året efter. År 1985 hotades betesmarkerna runtom kärret av granplantering, men på initiativ av förbundet inköptes området av Naturvårdsverket.

Ett extremt rikt kalkkärr

Örups kalkkärr är en källmyr med kalkutfällning i rännlarna och en mycket kalkälskande vegetation. Bland särskilt intressanta växter finns här både knappag *Schoenus nigricans* och axag *S. ferrugineus*, både blåtag *Juncus inflexus* och trubbtåg *J. subnodulosus* och flera orkidéarter som majnycklar *Dactylorhiza majalis*, ängsnycklar *D. incarnata*, Sankte Pers nycklar *Orchis mascula* och kärrknipprot *Epipactis palustris*. Andra karaktärsväxter är majviva *Primula ferruginea*, slätterblomma *Parnassia palustris* och tätört *Pinguicula vulgaris*. I kärret växer också större eller mindre mattor av kalkälskande mossor som kalkkamossa *Ctenidium* och praktmossa *Drepanocladus revolvens*.

Kalkkärret kräver omsorgsfull skötsel

Om växterna i Örups kalkkärr skall fortleva krävs att marken betas lagom, att näringstillförseln hålls låg och att betesdjuren inte trampar sönder marken och tuvorna alltför mycket. Det är alltså en delikat balansgång att gå. Vissa år har därför resultatet inte varit helt tillfredsställande, men från slutet av 1980-talet tycks det som om betestrycket varit ganska lagom. Sedan Naturvårdsverket köpt marken runt om kärret har hela området betats gemensamt och det har gett ett bättre resultat.

Naturskyddsföreningen i Skåne...

är en ideell förening som bildades 1910 och är sedan 1978 länsförbund inom Svenska Naturskyddsföreningen. Förbundet har lokala kretsar, som arrangerar utflykter och föredrag.

Länsförbundet ansvarar för regionala frågor och samordnar frågor som berör många kretsar. Länsförbundet fungerar också som en projektbas för större projekt inom regionen.

Örups almskog ligger i den kommun som Naturskyddsföreningen i Tomelilla är verksam inom.

Vägbeskrivning

Örups almskog och kalkkärr ligger 4 km söder om Tomelilla. Tag av mot Örvaby från väg 19 mellan Ystad och Kristianstad.

Örups almskog och kalkkärr

Naturskyddsföreningen i Skåne

Örups almskog

Under åren 1558-1913 ägdes Örups gods av släkten Rosenkrantz. År 1913 styckades godset och såldes. Tre år senare fick Naturskyddsföreningen i Skåne almskogen (8,6 hektar) i gåva av Andelsföreningen Eget Hem inom Kristianstads län. Området fridlystes år 1928.

Det område som senare blev Örups almskog var på 1700-talet en betad hästhage med enstaka stora träd av ek, lönn, al och asp. De äldsta träden inom området idag är några 300 år gamla ekar. Fram till år 1856 fanns omkring åttio storkbon i almskogen. Det är den största kända storkkolonin i Skåne. Det året inträffade en väderkatastrof under flyttningen och därefter häckade bara enstaka par i almskogen. Längst (1920-talet) höll storken sig kvar i ett bo på trappgaveln till ladugården på Örups slott.

När hästbetet upphörde vandrade almen in

Under 1800-talet upphörde betet i hästhagen och det var då almskogen bildades. Almarna spred sig från omkringliggande planteringar, som gjorts under början av 1700-talet på uppmaning av kung Christian IV. Eftersom alm vid den tiden var ett sällsynt trädslag i Sverige köptes plantorna på kontinenten. På det sättet kom många nya varieteter av skogsalm in i landet. Örups almskog var landets största innan almsjukan slog till.

Omkring 1920 totalavverkades området väster om vägen och resten gallrades kraftigt. Efter fridlysningen 1928 har ingen avverkning skett, och de träd som fallit över

vägen har bara dragits åt sidan. Med hänvisning till att området är ett naturreservat, som skall få utvecklas fritt, motsatte sig Naturskyddsföreningen alla planer på avverkning då almsjuka konstaterats. Denna kan ses som ett naturligt inslag i utvecklingen, till skillnad från de skogsdödande luftföroreningar människan alstrar.

Praktfull vårflora och trolsk sommarstämning

Så länge träden levde täcktes marken i almskogen tidigt på våren med en matta av vit- och gulsippor, svalört, vårlök och skånsk nunneört. Längre fram bildade skogsbingeln en heltäckande grön matta. När almarna slagit ut för fullt i början av sommaren bildade deras sammanhängande krontak en effektiv parasoll. Lite ljus nådde marken och skogen var mörk och sval och en omtyckt lokal för snäckor. Då almarna började dö minskade särskilt svalört och gulsippor, men än finns det vårblommor kvar liksom skogsbingel. Helt borta är däremot den trolska stämningen under sommaren, ersatt av en unik spänning.

Under 1979 nådde den aggressiva almsjukan Örups almskog. Redan året efter hade 17 % av träden dött och fem år senare hela 87 % och det antogs då att de sista

almarna skulle ge upp under 1985, men så blev det inte. Det visade sig att en del träd hade betydligt större motståndskraft än man tidigare känt till och levde kvar ända till 1990, drygt tio år efter angreppets början. Detta fick vi kunskap om tack vare att Naturskyddsföreningen motsatte sig avverkning i almskogen.

Vid ungefär samma tidpunkt som almsjukan uppenbarade sig i Örup konstaterades den både i Falkenberg och Göteborg. Almsjuka är en vissnesjukdom, som orsakas av en svamp *Ophiostoma ulmi*. Svampen lever i trädets kärllsträngar och täpper till dem så att vatten och näring inte kan transporteras. Om man tar bort barken på en angripen almgren ses svampen som brunviolettera streck och i ett tvärsnitt som en ring av mörka punkter. Svampen sprids av almsplintborrar, varav det finns tre arter i Skåne. Alla tre förökar sig under barken på döda eller döende almar. Larverna gnager där gångar med karakteristiskt mönster. Almsjukan går inte att bota, men kan fördröjas genom beskärning.

Alla gula almar är inte almsjuka

Det första tecknet på almsjuka är att lövverket gulnar, helt och hållet eller på vissa grenar. Detta sker på högsommaren och kort därefter vissnar bladen. Men det finns andra sjukdomar som har samma symptom. Det gäller andra svampsjukdomar och skador orsakade av vind, frost, torka eller dåliga växtförhållanden. Om man skall vara helt säker på att en alm drabbats av almsjuka måste det fastställas genom laboratorieprov. Tag i så fall kontakt med länets lantbruksenhet.

Gångsystem, larv och fullbildad skalbagge av större almsplintborr. Lagg märke till förstöringsgraden!

När de stora almträden nu är döda kommer mycket mer ljus än tidigare ner till marken och stora mängder näring och vatten är tillgängliga för andra växter. Först och främst har en mängd nya almar kommit upp. Det är frön som grott och snabbt skjutit i höjden. Förutom de helt dominerande småalmarna finns enstaka exemplar av

I Örups almskog är vinbergssnäckan mycket vanlig. Den har spritt sig dit från den närbelägna parken vid Örups slott där den för länge sedan planterades ut.

